

memorii | jurnale

Editura Humanitas este recunoscătoare pentru sprijinul
financiar Fundației Neerlandeze pentru Literatură.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Esther (Etty) Hillesum s-a născut în 15 ianuarie 1914 într-o familie de evrei din Middelburg (Țările de Jos). Din 1924 familia se mută la Deventer, unde tatăl, profesor de limbi clasice, devine director al liceului local. După încheierea studiilor liceale, Etty se mută la Amsterdam pentru a urma dreptul, apoi slavistica. La începutul anului 1941 îl cunoaște pe Julius Spier, fost discipol al lui Jung, psiholog, psihoterapeut și chirolog; la început este pacienta lui (cel mai probabil ideea ținării unui jurnal a venit dinspre acesta, ca parte din terapie), apoi secretară, prietenă și iubită. Însemnările foarte intime din jurnal surprind, în paralel cu explorările spirituale ale tinerei de 27 de ani, viața de zi cu zi din Amsterdamul ocupației naziste, persecuțiile la care au fost supuși evreii și tăvălugul de neoprit al istoriei, căruia îi vor cădea victime într-un final și autoarea și întreaga ei familie.

Caietele lui Etty, cu scrisul lor mărunț și greu de descifrat, au avut un destin complicat vreme de aproape patru decenii, până în anul 1981, când a apărut, în îngrijirea lui Jan G. Gaarlandt, prima selecție în neerlandeză a jurnalului, alături de o serie de scrisori trimise de ea, majoritatea din lagărul de tranzit Westerbork. Prima ediție integrală a fost publicată în 1986. Ulterior, jurnalul și scrisorile au fost traduse în engleză și în alte 24 de limbi. Pe lângă importanța istorică, scrierile lui Etty înfățișează o tânără de o inteligență și o sensibilitate aparte, nonconformistă, de o intensă compasiune și cu abordări feministe sofisticate. Vocea sa vine ca o completare „de maturitate“ a jurnalului Annei Frank.

Etty Hillesum a murit pe 30 noiembrie 1943 la Auschwitz.

Etty Hillesum

Jurnal

(1941-1942)

**Scrisori din
lagărul de la
Westerbork**

(1943)

Selecție, introducere și note
de Jan G. Gaarlandt

Traducere din neerlandeză
de Gheorghe Nicolaescu

HUMANITAS
BUCUREȘTI

[Vineri, 3 iulie 1942]. Înainte credeam că trebuie să produc multe gânduri geniale în fiecare zi, iar acum sunt uneori o pârlăoagă pe care nu crește nimic, dar peste care se întinde un cer albastru și liniștit. Și așa e mai bine. În prezent, când simt în mine o abundență de gânduri învolburate, devin circumspectă – prefer să fiu uneori o pârlăoagă în așteptare. În ultimele zile s-au întâmplat îngrozitor de multe lucruri în mine, dar acum s-a cristalizat în sfârșit ceva. Disparația noastră, dispariția noastră jalnică probabil, care acum a început deja în numeroasele lucruri mărunte ale vieții de zi cu zi, am privit-o drept în față, iar posibilitatea ei a căpătat un loc în trăirea mea, fără ca aceasta să-și diminueze astfel puterea. Nu mă înec în amărăciune și nu sunt revoltată, nu mai sunt nici descurajată, iar resemnată nu sunt absolut deloc. Continui să progrez de la o zi la alta, fără piedicile de altădată, chiar și cu perspectiva exterminării noastre în față.

CUPRINS

Introducere

de Jan G. Gaarlandt / 9

Jurnal

(1941–1942) / 21

Scrisori din lagărul de la Westerbork

(1943) / 249

INTRODUCERE*

de Jan G. Gaarlandt

Zece¹ caiete scrise înghesuit, cu litere mărunte și greu de decifrat – încă de când le-am răsfoit pentru prima dată, am fost preocupat de ceea ce dezvăluie ele: viața lui Etty Hillesum. Aceste caiete spun povestea unei femei în vârstă de douăzeci și șapte de ani din Amsterdam. Ele acoperă anii 1941 și 1942, ani de război și opresiune pentru Țările de Jos; pentru Etty însă, a fost o perioadă de evoluție lăuntrică și, destul de paradoxal, de eliberare personală. Aceștia au fost anii în care s-a desfășurat scenariul exterminării în toată Europa. Etty Hillesum era evreică și a scris un contrascenariu.

Între însemnarea de joi, 30 octombrie 1941 – „Angoasă existențială pe toată linia. Deprimare totală. Lipsă de încredere în mine. Dezgust. Frică“ – și cea de vineri, 3 iulie 1942 – „Asta-i o certitudine a mea, netulburată de această nouă certitudine: se vrea exterminarea noastră. Și asta accept. Acum știu. Nu-i voi deranja pe ceilalți cu fricile mele, nu voi purta nimănui ranchiună dacă ceilalți nu înțeleg ce ni se întâmplă nouă, evreilor. Continui să muncesc și să trăiesc cu

* Acest text a fost preluat, cu câteva actualizări și completări operate de autorul său special pentru ediția românească, din ediția în limba engleză a volumului integral al operei lui Etty Hillesum *An Interrupted Life*, apărută în 1996 la editura Owl Books – Henry Holt and Company, LLC, New York (n. red.).

1. Se pare că au existat de fapt 11 caiete, cel cu numărul 7 nefiind însă găsit niciodată. V. în acest sens introducerea lui Klaas A.D. Smelik, îngrijitorul ediției integrale în neerlandeză Etty Hillesum, *Het werk*, Uitgeverij Balans, Amsterdam, 2012, pp. IX–XI.

aceeași convingere, și viața mi se pare plină de sens, da, plină de sens“ –, între stările acestor două însemnări de jurnal, întreaga existență a lui Etty este pusă între paranteze. Relațiile sale cu iubiții și prietenii, familia și colegii, stările de dispoziție și sentimentele, gândurile sale despre iudaism, condiția femeii, pasiune, dovada tot mai clară a tulburărilor din lumea care o înconjoară – a analizat totul și a înregistrat totul cu sinceritate, clar și intens. De teamă că pierde contactul cu lumea aceasta „de tumult și haos“, a căutat sursele existenței sale, descoperind în cele din urmă o atitudine față de lume care este cel mai bine descrisă drept altruism radical. Ultimele cuvinte din jurnalul ei sunt: „Am vrea să fim balsam pe multe răni“.

Jurnalul începe cu data de duminică, 9 martie 1941. Pe la sfârșitul lui ianuarie, începutul lunii februarie din acel an, Etty a cunoscut un bărbat care avea să devină centrul gândurilor și emoțiilor sale. Bărbatul era Julius Spier, fondatorul „psihochirologiei“, constând în studierea și clasificarea liniilor din palmă. Spier – căruia Etty îi spune S. – era un imigrant evreu din Berlin, născut la Frankfurt pe 25 aprilie 1887. Odiñoară fusese director de bancă și de-a lungul anilor și-a descoperit talentul pentru cititul în palmă. A înființat, de asemenea, o editură, a luat lecții de canto și după aceea s-a mutat la Zürich pentru a fi instruit în domeniul psihanalizei de Carl Gustav Jung. Jung a fost cel care l-a convins să transforme practicarea psihochirologiei într-o profesie cu normă întreagă.

Pe oriunde mergea, Spier atrăgea discipoli. În 1939 s-a alăturat surorii sale în Țările de Jos. Copiii lui, Ruth și Wolfgang, au rămas în Germania cu soția sa ne-evreică, de care divorțase în 1935. Om foarte neobișnuit, Spier era numit o „personalitate magică“ de mulți dintre admiratorii săi, mai ales de către femei. Și într-adevăr pare să fi avut unul dintre cele mai neobișnuite daruri pentru a le citi oamenilor în palmă și de a interpreta rezultatele cu o rară profunzime psihologică.

Pentru Etty, cel puțin, a devenit un catalizator, conducând-o spre căutarea umanului adevărat, esențial, în dramatică opoziție cu inumanitatea din jurul ei. În același timp, a dezvoltat

Jurnal

(1941-1942)

Duminică, 9 martie [1941]. Fie și-așa! Moment penibil, aproape insurmontabil pentru mine: să-mi destăinui sufletul inhibat unei nevinovate bucăți de hârtie liniată. Gândurile îmi sunt uneori așa de clare și limpezi în cap, iar sentimentele așa de profunde, dar să le scriu, asta încă nu reușesc. Motivul principal este, cred, simțul pudorii. Inhibiție puternică; nu îndrăznesc să mă destăinui, să-mi vărs inima fără opreliști, și totuși asta va trebui să se întâmple dacă vreau ca, în timp, să dau vieții mele un curs rezonabil și mulțumitor. La fel cum în actul sexual ultimul strigăt de eliberare rămâne din sfială întotdeauna încremenit în piept. Într-ale eroticii sunt rafinată și, aș îndrăzni să spun, destul de experimentată pentru a mă număra printre amantele bune, și-atunci iubirea pare perfectă, și totuși rămâne doar o joacă ce ocolește esențialul, iar în adâncul sufletului meu ceva rămâne captiv. Și așa e și cu restul. Intelectualicește, sunt îndeajuns de antrenată să pot sonda tot, să pot aborda tot cu formule limpezi; par a deține o superioritate evidentă în privința multor probleme ale vieții, însă acolo, în străfundurile sufletului meu, s-a strâns un ghem, ceva mă ține încheștată și, în ciuda gândirii mele limpezi, uneori nu sunt altceva decât o prostănacă fricoasă.

Să încerc să rețin puțin momentul de azi-dimineață, chiar dacă între timp aproape că mi-a scăpat din nou. Pentru o clipă, printr-un efort de reflecție lucidă, l-am învins pe S.¹ Ochii lui

1. S. este psihochirololog german Julius Spier (1887–1942).

străvezii și puri, gura cărnosă și senzuală; silueta masivă, ca de taur, și mișcările de o lejeritate aeriană, eliberate. Lupta dintre materie și spirit este încă în plină desfășurare la acest bărbat de 54 de ani. Ai zice că sunt strivită sub greutatea acestei lupte. Sunt îngropată sub această personalitate și nu mă pot elibera; propriile mele probleme, pe care le simt a fi cam de aceeași natură, nu fac altceva decât să se zvârcolească un pic. Bineînțeles, e vorba de cu totul altceva, ce nu poate fi spus exact, sinceritatea mea poate că nu e îndeajuns de nemiloasă, și nici să pătrund în profunzimea lucrurilor pe calea cuvintelor nu-i o treabă prea ușoară.

Prima impresie, după câteva minute: o față lipsită de senzualitate, ne-olandeză, o fizionomie care îmi era totuși cumva familiară, căci mi-amintea de Abrascha¹, și cu toate astea nu mi-a fost prea simpatică.

A doua impresie: ochi cenușii, bătrâni ca noaptea, inteligenți, incredibil de inteligenți, care pentru scurt timp reușeau să abată atenția de la gura cărnosă, însă nu întru totul. Foarte impresionată de munca lui: explorarea conflictelor mele celor mai profunde prin descifrarea feței mele secunde, mâinile. Cumva și foarte neplăcut impresionată în clipa în care tocmai nu eram atentă și am crezut că vorbește despre părinții mei: „NU, TOATE ASTEA SUNTEȚI DUMNEAVOASTRĂ: AVEȚI DARUL REFLECȚIEI FILOZOFICE ȘI PE CEL AL INTUIȚIEI”* și alte asemenea minunății, „TOATE ASTEA SUNTEȚI DUMNEAVOASTRĂ“. A spus asta ca și cum ar fi împins o prăjitură în mâna unui copil. Și-acum nu te bucuri? Da, aveți toate însușirile astea frumoase, și-acum nu vă bucurați? Am avut un scurt moment de repulsie, m-am simțit cumva înjosită, sau poate doar lezată în simțul estetic, în orice caz, mi s-a părut atunci destul de

1. Băiat evreu, cu care Etty fusese prietenă înainte de război.

* Am redat peste tot cu CAPITALUȚE traducerea direct în text a frecventelor cuvinte și fraze în limba germană; în schimb, concepțiile germane cu valență deosebită au fost transcrise ca atare, fiind traduse în notă. Sublinierile autoarei au fost redată cu caractere spațiate (n. red.).

dezgustător. Dar mai târziu au reapărut acei ochi fermecători, umani, care, iscodind din străfunduri cenușii, își aflaseră liniștea în mine, ochi pe care aș fi vrut să-i îmbrățișez. Și fiindcă tot am deschis vorba: a mai fost un moment, în aceeași dimineață de luni, acum vreo câteva săptămâni, când m-a degustat. Eleva lui, domnișoara Holm¹. A venit acum un an la el, acoperită de eczemă din cap până în picioare. I-a devenit pacientă. Acum vindecată. Îl venerează într-un fel sau altul, în ce fel, încă nu pot discerne. La un moment dat a apărut în scenă „AMBIȚIA“ mea, care constă în dorința de a-mi rezolva singură problemele. Și domnișoara Holm a spus cu înțeles: Un om nu e singur pe lume. A sunat simpatic și convingător. Și-apoi a vorbit despre acea eczemă de care se umpluse toată, chiar și pe față. Și S. s-a întors spre ea și a spus, cu un gest pe care nu pot să-l mai descriu exact, dar care mi-a făcut o impresie foarte neplăcută: „ȘI CE TEN ARE ACUM, PTIU!“ De parcă ar fi vorbit despre o vacă la iarmaroc. Nu știu, însă și-atunci mi s-a părut nesuferit, senzual, un pic cinic, și totuși a fost altfel.

Și-apoi la sfârșitul ședinței: „ȘI-ACUM NE ÎNTREBĂM CUM PUTEAM SĂ-L AJUTĂM PE ACEST OM?“ Se poate și să fi spus: „ACEST OM TREBUIE AJUTAT“. Și deja m-a cucerit oferindu-mi o mostră a priceperii lui și am simțit că AM NEVOIE DE AJUTOR.

Și apoi conferința lui. M-am dus la ea doar pentru a-l vedea pe acest om de la o anumită distanță, pentru a-l examina de la depărtare, înainte de a mă preda lui trup și suflet. Impresie bună, conferință de nivel înalt. Bărbat fermecător. Râs fermecător, în ciuda tuturor acelor dinți falși. Impresionată atunci de un fel de libertate interioară care emana din el, de o suplețe, de o ușurință și de o grație foarte personală în acel corp masiv. Avea iarăși o față foarte schimbată, de altfel, de fiecare dată e schimbată; singură, acasă, nu pot să o recompun. Asamblez ca într-un puzzle toate piesele pe care le cunosc, însă ele nu formează un întreg, contrastele nu încetează să tulbure imaginea. Uneori, doar o clipă, văd fața clar conturată în fața mea,

1. Adri (Adriana Johanna) Holm (1910-1970); făcea parte din „clubul lui Spier“.

însă apoi se descompune iarăși într-o sumedenie de fragmente contradictorii. E chinuitor.

Au fost multe femei și fete fermecătoare la conferința lui. M-a emoționat să văd câteva fete „ariene“ manifestându-și iubirea, a cărei prezență o simțeam – cum s-ar zice – palpabilă în atmosferă, pentru acest evreu emigrat din Berlin, care a trebuit să vină tocmai din Germania ca să le ajute să scape de problemele lor, să le aducă un pic de ordine lăuntrică.

În hol era o tânără¹ zveltă, fragilă, destul de elegantă, interesantă, cu o fețișoară nu pe de-a-ntregul sănătoasă. În trecere, era pauză, S. a schimbat câteva vorbe cu ea, iar ea i-a zâmbit cu așa de mult devotament, așa din adâncul sufletului, așa de intens, încât aproape că m-a durut. Am avut un sentiment vag de nemulțumire, m-am întrebat dacă ce se întâmplă este întru totul în regulă. Senzația a fost: bărbatul ăsta fură surâsul de la fata asta, toată afecțiunea pe care copilul ăsta i-o oferea el i-o răpește altuia, unui bărbat care mai târziu va fi al ei. De fapt, e josnic și nu e cinstit, iar el e un bărbat periculos.

Următoarea vizită. „POT SĂ PLĂTESC 20 DE GULDENI.“ „BINE, PUTEȚI VENI DOUĂ LUNI, ÎNSĂ NICI DUPĂ ACEEA NU VĂ VOI ABANDONA.“

Iată-mă, așadar, la el, cu a mea „CONSTIPAȚIE SUFLETEASCĂ“. El ar urma să facă ordine în haosul interior, punându-se în fruntea forțelor contradictorii care acționează în mine. El m-a luat, ca să zic așa, de mână și mi-a spus: Uite, așa trebuie să trăiești. Toată viața am avut dorința asta: de-ar veni cineva să mă ia de mână și să se ocupe de mine; par energică și fac totul de una singură, însă aș fi teribil de fericită să mă abandonez. Și iată că un om cu totul străin, acest domn S. cu fizionomia lui complicată se ocupase de mine și, după o săptămână, în ciuda a tot și a toate, făcuse deja minuni. Gimnastică, exerciții de respirație, câteva cuvinte lămuritoare, izbăvitoare despre depresiile mele, relațiile cu ceilalți ș.a.m.d. Și dintr-odată

1. Liesl Levie; a supraviețuit războiului și a emigrat în Israel.

am început să trăiesc altfel, mai liberă, mai „FLUIDĂ“, senzația de blocaj a dispărut, înlăuntrul meu și-a făcut loc un pic de liniște și ordine – totul, deocamdată, doar sub influența personalității sale magice, însă va fi și fundamentat psihic și conștientizat.

DAR SĂ REVIN. „CORPUL ȘI SUFLETUL SUNT UNA.“ În virtutea acestei axiome, desigur, a început să-mi măsoare forțele, luându-se la trântă cu mine. Forțele mele s-au dovedit destul de puternice. Și-atunci s-a întâmplat ceva uimitor: l-am trimis pe acest colos la podea. Toată tensiunea mea interioară, toată energia acumulată s-au descătușat și iată-l la pământ, prăbușit fizic, dar și psihic, cum avea să-mi spună mai târziu. Nimeni nu reușise vreodată să-i facă asta. Nu înțelegea cum izbutisem. Buza îi sângera. Mi-a îngăduit să i-o curăț cu apă de colonie.

O treabă intimă, neplăcută. Însă el a fost așa de „liber“, așa de inocent, așa de deschis, așa de firesc în mișcările lui, chiar și-atunci când ne rostogoleam împreună pe jos, chiar și-atunci când, înțepenită în strânsoarea brațelor lui, în sfârșit îmblânzită, zăceam sub el, el a rămas „neutru“, pur, deși eu mă abandonasem pentru o clipă farmecului fizic pe care el îl exercita asupra mea. Însă totul a fost încă bun și pur, trânta asta a însemnat pentru mine ceva nou, neașteptat și eliberator, cu toate că mai târziu avea să aibă un efect exagerat asupra imaginației mele.

Duminică seară, în baie. Acum sunt curată ca lacrima pe dinăuntru. Astă-seară, preț de o clipă, vocea lui la telefon mi-a răscolit complet corpul. Însă am început să mă înjur pe mine însămi ca un birjar și mi-am zis că nu mai sunt totuși o puștoaică isterică. Și, brusc, i-am înțeles pe călugării care se flagelează pentru a îmblânzi carnea impură. Și a urmat o luptă scurtă cu mine însămi, m-a cuprins furia, urmată de o stare de mare claritate și calm. Și acum mă simt minunat, curată ca lacrima pe dinăuntru. Încă o dată, pentru a nu știu câta